

“Tabu kelime aşığalamayı açıklıyor“ –

Almanya’da ‘Nasyonal Sosyalist Yeraltı’ adlı Neonazi grubu tarafından işlenmiş olan seri cinayetlerinin basında yansıması – bir medya eleştirisi¹

Bu araştırma, Otto Brenner vakfı tarafından finanse edilmiş olup şimdilik sadece Almanca olarak (OBS-defteri numara 79) vakfın aşağıdaki internet sitesinde okumak ve indirmek mümkündür:

- <https://www.otto-brenner-shop.de/publikationen/obs-arbeitshefte/shop/das-unwort-erklaert-die-untat-ah79.html>

Araştırmanın özetinin Türkçe çevirisi, Dr. Derya Gür-Şeker tarafından yapılmıştır. Aşağıdaki özet asıl 90 sayfalık araştırmanın, en önemli tespitlerine ağırlık veriyor. Alman Otto Brenner vakfın yönetim kurulu başkanı Jupp Legrand’in de ifade ettiği gibi, bu çalışmada saptananlar “NSU cinayetlerin aydınlanmasında sadece devlet soruşturma kurumlarının başarısızlığını değil, aynı zamanda medyanın belirli bir kesiminin de asıl görevlerinde – yani toplumsal süreçleri gözlemlemek ve eleştirel kamuoyu yaratmakta – başarısız olduklarının” bir belgesi olarak nitelenebilir. Araştırmanın kilit noktaları şunlardır:

- 1) Basın, soruşturma makamlarının yayınlarına adapte olmuştur.
- 2) Türk ve Alman medya arasında çok az fark vardır.
- 3) Araştırma kurumları ve medya tarafından yayınlanan spekülasyonlardan dolayı cinayetler adi suçlar kapsamında görülmüş; böylece hem medya hem araştırma kurumları tarafından göçmenlere yönelik dışlama mekanizmaları devreye girmiştir.
- 4) NSU’nun ortaya çıkması, medyanın öz eleştirisi yapması gereği ve basına kuruluşlarına göçmen gazetecilerinde görev almasının ve gazetecilerin eğitilmesinin gerektirdiğini göstermiştir.

Eylül 2000 – Nisan 2006 arasında Almanya’da dokuz kişi seri cinayeti kurbanı oldu. Bu seri cinayeti medyada çoğu zaman ‘*döner*’ yada ‘*kebab*’ cinayeti olarak adlandırıldı. Ölen kişilerin çoğu göçmen kökenli, sekizi Türk biri Yunan asıllı, ve küçük işletmeciydi. Cinayetlerin nedenleri veya motifleriyle ilgili soruşturma makamları tarafından herhangi gerçekleri yoksun art arda yeni hipotezler formüle edilmiş ve medyada yer almıştır. Polis asıl suçluları yoğun araştırma çalışmalarına rağmen yıllarca bulamadı.

Almanya’da Eisenach şehrinde 4. Kasım 2011’de yapılan banka soygunu, ardından bir evin yangına verilmesiyle bulunan belgeler ve itirafçısı videonun yayılması seri cinayetlerin sorumlularının bir Neonazi grubun ırkçı motiflerle cinayetleri gerçekleştirdiklerini ve kendilerini ‘Nasyonal Sosyalist Yeraltı’ (NSU) olarak adlandırdıkları ortaya çıktı.

4. Kasım 2011’den NSU’nun tanınmasından sonra Federal Almanya Cumhuriyeti’nde birçok medya yoğun, kapsamlı ve sık sık araştırmacı bir şekilde NSU cinayetlerini ve diğer suçlarını,

¹ Araştırmanın orijinal adı: Virchow, Fabian/Thomas, Tanja/Grittmann, Elke (işbirliği içinde Derya Gür-Şeker, Ronja Röckemann): “Das Unwort erklärt die Untat”. Die Berichterstattung über die NSU-Morde – eine Medienkritik. Eine Studie der Otto Brenner Stiftung. Arbeitsheft 79. Frankfurt am Main.

yanı sıra istihbarat servislerinin ve soruşturma makamlarının yapısal ve personel açıklarıyla ilgilendiler.

Yıllarca tamamen yanlış yöne araştırılmıştı

Medyada olayla ilgili şaşkınlık büyüktü çünkü yıllarca tamamen yanlış yöne araştırılmıştı hatta kamuoyunda mağdur ve yakınlarının suç faaliyetlerine bağlantıları ve bunların cinayetlerin nedeni olabileceğinden şüpheleniliyordu. 'Döner cinayeti' kelimesiyle de odaklaştırılmış olan bu görüşü yaygınlaştırılmasında sadece soruşturma makamları suçlu olarak nitelenemez, aynı zamanda araştırmanın gösterdiği gibi bunda medyanında önemli bir payı vardı.

Araştırmada göze alınan haberlerin çoğu bu kavramı 2005'den asıl cinayetlerin kim tarafından işlendiği ortaya çıkana dek kullanmıştır. Böylelikle 'döner cinayeti' kavramı bu sıra dışı seri cinayetlerin sinonimine dönüşmüştür. NSU'nun ortaya çıkmasıyla iki ay sonra Alman 'Süddeutsche Zeitung' gazetesinin genel yayın yönetmeni Heribert Prantl (2012) 'döner cinayeti' kelimesinin "küçük görme ve sınırlandırmayı" yansıttığını belirtmişti. Bu kavram birçok medya tarafından ayrımcı ve önyargılı bir etiketleme aracı olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda bu kavram basının cinayetlerin siyasi boyutunu büyük ölçüde yanlış nitelemesi veya ihmal etmesinin sembolü olarak algılanabilir. Belki ki öldürülen insanlar ırkçı kriterlere göre seçilmiştir.

Araştırmanın metodu ve hedefleri

Çalışma dokuz cinayetin medya tarafından nasıl işlenip kamuoyuna yansıtıldığı söylem analizi metoduyla araştırmıştır. Amaç bu konuyla ilgili olan metinlerin arkasında olan yorumları, düşünceleri ve tekrarlanan 'kalıpları' (örneğin kullanılan kavramlar, adlandırmalar) odaklaştırmak ve açığa çıkarmaktır.

Bu metodun kaynağı genellikle metin olduğu için araştırma 300'den fazla Türk ve Alman basınında bu konuyu işleyen metinleri kaynak olarak analize etti.² Çalışmada sadece metinlerde kullanılan yorumlar ve dil değil, aynı zamanda Almanca ve Türkçe metinlerinde yer alan 290 fotoğraf da sistematik olarak analiz edildi. Yayınlanan resimlerde önyargılı görüntüler ve kavramlar belirlenebildi (Virchow/Thomas/Grittmann 2015, s. 40). Araştırmanın kilit soruları olarak şunlar belirlenebilir:

- Basın cinayetleri, potansiyel suçluları, muhtemel motifleri ve kurbanları nasıl haber etti?
- Türk ve Alman basın haberlerini karşılayınca hangi farklılıklar ve ortak noktalar belirlenebilir?
- Araştırma, son olarak gazetelerin suçlular bulunduktan sonra yayınladıkları açıklamalarını da dikkate aldı ve yapılmış haberlerin nedenlerini araştırdı.

Bilim sosyolojisi söylem analizi olarak uygulanan araştırmanın özellikle odaklandığı üç alan şunlardır: Olay medyada nasıl sorunlaştırıldı? Medyada hangi sebep ve etki ilişkileri belirlenmiştir? Hangi kişiler ve kurumlar yetgili ve sorumlu olarak nitelenmiştir, aynı

² Araştırmada kullanılan kaynakların listesini Otto Brenner vakfının internet sitesinde indirmek mümkündür: https://www.otto-brenner-stiftung.de/fileadmin/user_data/stiftung/Aktuelles/AH79/Anhang_Ueberschriften_AH79.pdf, tarih: 20.02.2015

zamanda hangi imkanları formüle edilmiştir? Metinlere yönelik medya analizi, ilk maktul, Enver Şimşek'in Nürnberg şehrinde 2000 yılında öldürülmesiyle başlıyor ve 2011'in Kasım ayında bitiyor. Araştırmada, aynı zamanda cinayetler hakkında haber yazan Türk ve Alman gazetecilerle de söyleşiler yapılmıştır.

Basın, soruşturma makamlarının yayınlara adapte olmuştur.

Basında bulunan haberler kurbanları ve ailelerin yabancılığını öne sürmüş ve dışlama gerçekleştirmiştir. *'Döner cinayeti'* kavramı bu bağlamda sadece bir özel ölçüsüzlüğün simgesi olarak nitelenebilir. Cinayetleri "organize suç" bağlayan şüpheler haberlerde gerçek yada somut iddialar olarak aktarılmıştır.

Seri cinayetleri işleyen haberler, değişik bağlamlarda ve genellikle polis kurumlarının medyaya yansıttığı haberleri temel alarak – hem kişisel olarak hem de tüm "Türkler'i" (Almanca: "die Türken") kurgulanan hayali kolektif suçluların failleri olarak gösterdi. Bu örneğin SPIEGEL dergisinin 15.04.2006'da formüle ettiği "Die schwer durchdringbare Parallelwelt der Türken schützt die Killer." ("Türklerin sır sızdırmayan paralel dünyası katilleri koruyor.") gibi satırlarda görünmekte ve seri cinayetin altyapısını suç ve göçün arasında varsayılan yakın bağlantıyı imal etmekte.

Aynı zamanda belirli kavramlar tekrarlanarak Almanya'da yaşayan sayısal önemli bir nüfus gurubunu dışlamıştır, yani bunların topluma ait olmadığını işaretlemiş ve bunlara aynı zamanda belirli davranışlar atamıştır. Bu dışlamayı ve davranışları simgeleyen kavramlar aşağıdaki gibidir:

- "Mauer des Schweigens" ("sessizliğin duvarı") – Bu kavram Almanya'da yaşayan Türk kökenli vatandaşların cinayetler hakkında bir şeyleri bildiklerini ama söylemek istemediklerini belirtiyor.
- "den noch nicht in unserer Gesellschaft angekommenen Türken" ("henüz bizim toplumda yer alamayan Türkler") – Bu kavram ise dışlama mekanizmasının bir örneği olarak nitelenebilir.

Medyada konu edilen *'paralel dünya'* (Almanca: 'Parallelwelt') kavramı cinayetleri "paralel toplum" (Belwe 2006, s. 2) (Almanca: 'Parallelgesellschaft') söylemine bağladığını ve böylelikle medya tarafından bir "dramatize potansiyeli" (Köster 2009, s. 7) (Almanca: 'Dramatisierungspotential') oluşturulduğunu belirtebilir. Çünkü birçok medya bu terimi genellikle 'namus cinayetleri ya da diğer şiddet suçları gibi olaylarla' ve "çok kültürlü toplumun" (Janßen/Polat 2006, s. 11) başarısızlığına bağlıyor.

Cinayetlerle ilgili haberler çoğu redaksiyonlarda polis muhabirleri tarafından hazırlanmıştır. Bu nedenle polis kaynakları yetkili olarak ve güvenle karşılanmıştır. Böylelikle bu kaynakların yorumları ve spekülasyonları hiç yada azimli bir şekilde sorgulanmamıştır. Böylece medyada yer alan haberlerin cinayetleri çeşitli spekülasyonları ele alarak gasp, uyuşturucu suç, katil ya da kara para aklama ile ilgili motiflerle bağlanmıştır. Bu bağlantılar ise bir resme katkıda bulunmuştur buda cinayetlerin sorumluluğunu 'organize suç' olduğunu ve buda 'yabancı' simgesiyle işaretlenmiştir – dokuz cinayet böylece yabancılar tarafından işlenen ve organize suçla ilgili olan cinayetlere dönüşmüştür. Göçmenlere karşı şiddetle ilgili olaylarla ve bununla ilgili olası ırkçı motiflere sadece istisnai durumlarda bağlantı yapılmıştır. Ayrıca polisin medya stratejisi ırkçı motif tezini kasıtlı kapatmaya çalışmıştır. Medyanın

haberleri polis bulgularına yakın bağlantı içinde olmaları kaynakların tek taraflı ağırlığına ve görünürlüğüne yol açtı.

Gazeteciliğin sorumluluğu

Aynı zamanda motiflerle ilgi spekülasyonlarla kurbanları ve yakınlarını ‘örgütlü suç’ çevrelerine bağlanmasıyla bir sınırlandırma gerçekleştirilmiştir. Bu sınırlandırma mağdurları normatif kabul edilebilecek sınırın arka tarafında yer almalarına sebep olmuştur.

Basında yer alan haberlerden dolayı devlet kurumlarının meşrutiyeti konuşmacı pozisyonuyla ve de metinsel ve görsel sunumuyla vurgulanmıştır. Diğer tarafta basında kurbanların aileleri çok nadir olarak konuşan ve aktif kişiler olarak tema olmuştur. Bu göçmen nüfusunun hakkında yazmanın yaygın şeklinin simgesidir: Ona atfedilen alt gruplar veya bireyler genellikle pasif kurbanlar olarak medyada sunulmaktadır.

Tema olarak öne sürülmeyen konu ise suçluların aşırı sağ terörist olabileceğiydi – bu tema boşluğunun sebebi polisin medya stratejisine bağlanabilir. Aile yakınlarının bu konuyu konu etmeleri gazeteciler tarafından ağırlıkla ele alınmamıştır.

Türk medyasında çok az fark

Haziran 2012’de Türkiye Büyük Meclisin İnsan Hakları Komisyonu tarafından yayınlanan raporda Alman ve Türk medyanın NSU cinayetleri ilişkin haberleri ve burada kullanılan dili eleştirmiştir (İnceleme Raporu 2012, s. 45-49).

İncelenen Türk basınında cinayetler daha çok ‘*seri cinayeti*’ olarak adlandırılmıştır. Bazı metinlerde ‘*dönerci cinayeti*’ kavramı da kullanılmıştır. Bu ‘*dönerci*’ kelimesiyle kurulan seri cinayetlerini adlandıran kavram daha çok öldürülen kişilerin insan olduklarını öne sürmekte; yani kavramın içeriği ‘*döner*’ değil ‘*dönerciyi*’ öldüren bir olayı niteliyor. Buna karşı Türk basınında ‘*döner cinayeti*’ kavramında az da olsa bulunan belgelerin üçte ikisinde genellikle tırnak işaretiyle yada ek formülüyle kelime kullanımında uzaklık işaretleri bulunmakta. Buna rağmen ‘*döner cinayeti*’ kavramının açık bir sorgulaması analize edilen metinlerde bulunamamıştır.

Araştırmada yer alan Türkçe metinlerde Alman basınına kaynak olarak kullanılan kontektler bulunmakta. Örneğin Alman gazetelerinde bulunan bazı suçlularla ve motiflerle ilgili şüpheler aynı şekilde Alman basınına kaynak belirterek Türk basınında yer almıştır. Türk basınına böyle şekilde haber yapmasının bir nedeni belki de Avrupa’daki redaksiyonlarının maddi ve personel kaynaklarının zayıf olmasıydı. Bu nedenle Alman medyasının haberleri – özellikle SPIEGEL dergisi – kaynak olarak kullanılmıştır.

Türk basınında Alman basınından biraz daha vurgulayarak motiflerin ırkçı bir neden olabileceğini tespit edilmiştir. Bu ırkçı motif düşüncesi İsmail Yozgat, Halit Yozgat’ın babasını yada “Nürnbergli Türkler” diye itap edilmiş kaynakları kullanarak öne sürülmüştür.

“İDDİA 4

Katil dazlak bir Alman

Nürnbergli Türkler, ilk cinayeti uyuşturucu meselesine bağladıklarını, ancak birbirini takip eden cinayetlerle bu fikri çabuk değiştirdiklerini söylüyor. ‘Alman polislerinin uyuşturucu kapışması demesi hiç inandırıcı değil. Artan yabancı düşmanlığını saklamak için böyle söylüyor. Katil, Türklere ait, mantar gibi çoğalan kiosklara (büfe) öfke duyan bir Alman ırkçı.’” (Hürriyet, 30.04.2006)

Son kaynak ise polisin böyle bir motifi bile bile öne sürmediğini ve büyüyen bir yabancı düşmanlığını kapatmaya çalıştığını vurgulamıştır.

Medyanın kendisine yönelik eleştiri

Çeşitli basın yayınları NSU'nun ortaya çıkmasıyla medyanın seri cinayetleriyle ilgili yayını kritik bir şekilde nitelemiştir. Bu medyanın “*kendisine karşı öz-eleştirisini*” (Malik 2008, s. 429-446) örneğin dil kullanımı şeklini yada yabancılara karşı önyargılı, özellikle Türk erkeklerine yönelik önyargıyı konu etmiştir.

NSU'nun suçu ortaya çıkmadan yayınlanmış olan haberleri gazetecilik alanında yapısal mekanizmaları ve eksikliği göstermektedir – bu eksiklikler haberlerin eksikliğine yol açmıştır. Buna özellikle aşağıdaki noktalar dahildir:

- polis yorumlarını eleştirmeden ve çoğu zaman ek perspektifler göze almadan haber yapmak,
- araştırma için kaynak yetersizliği,
- göçmenlerin hayatına medyanın mesafeli olması ve budan dolayı kurbanların ailelerinin bakış açılarını ve tecrübelerini yeterince göze almamaları,
- göçmenlerin perspektifleri medyada yetersiz temsil edilmemesi ve
- “sürü davranışı” – haberleri yapanların birkaç anahtar medyaya odaklanması ayrımcılığı güçlendiren yayınlara yol açmıştır.

Bu araştırmanın tespitleri profesyonel gazetecilik davranışı için bir destek olarak kullanılabilirliği umulmaktadır.

Kaynaklar:

Aydın, Gülden (2006): Katil 7 yıldır siyah poşette taşıdığı silahıyla meydan okuyor. Hürriyet, 30.04.2006.

Belwe, Katharina (2006): Editorial zum Schwerpunkt ‘Parallelgesellschaften’. Aus Politik und Zeitgeschichte 1-2, s. 2.

İnceleme Raporu (2012): 2000-2006 Yıllarında Almanya’da Neo-Nazilerce İşlenen Cinayetler Hakkında İnceleme Raporu, s. 45-49,
http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2012/raporlar/neo_nazi_cinayetleri.pdf
(tarih: 20.02.2015)

Janße, Andrea/Polat, Ayça (2006): Soziale Netzwerke türkischer Migrantinnen und Migranten. Aus Politik und Zeitgeschichte 1-2, s. 11.

Kleinhubbert, Guido/Neumann, Conny (2006): Die Spur der Česká. DER SPIEGEL, 15.04.2006.

Köster, Werner (2009) (Hrsg.): ‘Parallelgesellschaften’ – Diskursanalysen zur Dramatisierung von Migration. Essen: Klartext, s. 7.